

AZ EGYETEMI KÖNYVTÁR MODERNIZÁLÁSA.

Ha a Pázmány Péter Tudományegyetem könyvtárának utolsó másfél évtizedéről beszélünk, rögtön megmondjuk olvasóinknak: ezen a területen is a szerves fejlődést becsüljük leg-
többre, hagyománynak és újításnak azt a szerencsés ötvözetét,
mely egyedül méltó hazánk legrégebb tudományos közkönyv-
tárához. A több mint 300 éves mult, mely középkori biblioté-
kák anyagát mentette meg a mindenkori magyar műve-
lődés számára, nemcsak öntudat, hanem kötelezettség is: messze
kikerülve a parvenü-sors gyökértelen magatartását, méltónak
mutatkozni a súlyos örökség korszerű fejlesztésére és áhítatos
továbbadására. A könyvtár vezetői mindenkor tisztában voltak
ezzel a magyar tudományos életben nem jelentéktelen szerepet
vállaló feladatukkal s midőn a korszerű újításokat éppen a több-
százéves hagyomány életereje immár halaszthatatlanná tette, a
könyvtár jelenlegi igazgatója ezeket az újításokat a hagyomány
és modernizálás elveinek összeegyeztetésével végezte el. Ezek a
feladatok anyagi és szellemi viszonylatban egyaránt jelentkeztek.
Ha a 700.000 kötetre gyarapodott könyvanyag elhelyezéséről
kellett gondoskodni, az épület átalakítását úgy kellett elvégezni,
hogy a renaissance-stílusban épített, műemléknek nyilvánított
épület külső képe ne változzék meg. Ha pedig a könyvtár ügy-
menetének, katalógusainak, egész szellemi létének újjárendezésé-
ről volt szó, nem lehetett átvenni kritikátlanul a modern könyv-
tári gyakorlat sokszor nagyon is csábító megoldási módjait, ha-
nem az egyedül lehetséges történeti alapra kellett helyezkedni és
vállalkozni a hagyomány és modernség összeegyeztetésére.

A háború és a háború utáni évek zűrzavara természetesen
megviselte az Egyetemi Könyvtárat is. Ezen általános, a könyv-
tárak életében jólismert bajokat felesleges itt részleteznünk, hi-

szen a felrajzolandó kép negatívja úgyis rávilágít majd erre a fejlődési zavarra. De a huszas évek első felében a vezetés sem lehetett a szükséghez mérten energikus és rugalmas, hiszen a könyvtár fejlesztésében oly gazdag érdemekkel bíró FERENCZY ZOLTÁN, hátamögött a háborús és a forradalmi évekkel, közel a hetvenedik esztendőhöz, elfáradt a sokszor csakugyan meddő küzdelemben s a hagyományőrző feladat maradéktalan teljesítése után az újításokat utódjára hagyta, aminthogy ez az élet természetes rendje is.

Ezután a korszerű könyvtári gyakorlat elveinek megfelelően a könyvtár és a közönség egymáshoz közelebb hozása lett a munka vezető gondolata. Bármilyen történetik azóta majdnem másfél évtizede az Egyetemi Könyvtárban, közvetlenül vagy közvetetten ezzel a céllal függ össze. Hogy a közönség érdekei kielégítenek, legégetőbb szükség a könyvbeszerzések hiányainak pótlására volt. A háborús s az azt követő évek anyagi, közlekedési és szellemi zavarai különösen a folytatásos (sorozatok, gyűjtemények, folyóiratok) munkák beszerzését nehezítették meg, helyesebben ezeknek elmaradása a könyvtárnak éppen legértékesebb s tudományos szempontból is legfontosabb (folyóiratok!) részét tette hiányossá vagy csonkává. Mivel ezek beszerzése az évek múlásával egyre körülményesebbnek látszott, a könyvtár első feladatának tekintette ezeknek a háborús hiányoknak a pótlását. A statisztika minden szónál jobban rávilágít erre a munkára: míg 1925-ben 4652 kötetrel gyarapodott a könyvtár, az 1926/27. tanévben (júliustól a másik júliusig) 7790 kötetre, 1927/28-ban 9100-ra, 1928/29-ben pedig 11.430-ra emelkedett s azóta is átlagban 10.000 kötet körül mozog évenként. A folyóiratbeszerzés terén hasonló jelenséget észlelünk: 1925-ben 282 kurrens folyóirat járt az Egyetemi Könyvtárba, 1927/28-ban már 947 s ez a szám csekély ingadozással azóta is ezen a színvonalon maradt. Felesleges bizonyítgatnunk, hogy a tudományos életben és a tudós kutatásban oly nagy szerepet játszó folyóiratok számának eme megnövekedése milyen nagy mértékben szolgálta az olvasóközönség érdekét. Ezt a közönség is átérezte s fokozódó látogatókedvével hagyta helyben és erősítette meg a könyvtárvezetés szándékait: míg 1925-ben 3669 látogatója volt a folyóiratosztály olvasótermének, 1927-ben 11.990 olvasó kereste fel s 25.199 művet használt a két év előtti 5776-tal szemben!

Hogy az Egyetemi Könyvtár a gyűjtési körébe tartozó tudományos könyvtermelés átfogó beszerzéséhez láthatott, ahhoz természetesen nem volt elég a jószándék, hanem anyagi eszközök is kellettek. Az Egyetemi Tanács megértése lehetővé tette, hogy az 1926/27. tanévtől kezdve az egyetemi hallgatóktól fejenként és félévenként fizetett könyvtári díj 1 P-ről 5 P-re emeltessék fel; a konjunktúra éveiben ez az összeg körülbelül 60.000 P volt, bár 1931 óta állandóan csökkenik az egyetemi hallgatók számának fogyásával, de azért még ma is eléri az évi 45.000 Pt. Ilyen módon a könyvtár egyéb eredetű bevételeivel együtt körülbelül 100.000 P áll rendelkezésre évenként a dologi kiadások fedezésére. A Bibliográfiai Központ megszervezése, majd tudományos kiadvány-cserekapcsolatainak széleskörű kiépítése szintén jelentékeny mértékben járult hozzá a folyóiratok számának növeléséhez.

Az Egyetemi Könyvtár új beszerzései és a legfontosabb kurrens folyóiratok előfizetése által jelentékeny mértékben igyekezett tudományos és művelődési feladatát teljesíteni — erről látogatói inkább tudnak, mint azokról a fontos és értékes könyvadományokról, melyek az elmúlt tíz esztendőben legtöbbször külföldről származtak s melyek a magyar és külföldi irodalmi és tudományos kapcsolatok elsőrangú tényezőjévé emelték a Pázmány Tudományegyetem Könyvtárát. Ezekről az érdekes, nem egy esetben külön gyűjteménnyé fejlődött könyvadományokról is említést kell tennünk.

Könyvtárnak könyvet ajándékozni háromféle indokolásból szoktak. Az első kegyeleti, örökhagyótól származó, tartasuk tiszteletben mi is: egy élet könyvekben kikristályosodó monumentuma nyer remélt örök megőrzést a személytelen közkönyvtár polcain. Értékmozzanatot ne vigyünk bele, az örökhagyót sem ilyenek vezették. A másik típus már veszedelmes a könyvtár számára, annál is inkább, mert a jószívű mecénás kegyes hangján szól: barbár legyen, aki meg meri szégyeníteni! Pedig leggyakoribb indítóoka az otthoni nagytakarítás vagy költözködés s az ilyen kellemetlen gondokkal küzdő embernek eszébe jut egy nagy nyilvános könyvtár címe és kultúrmecénássá magasztosul: az otthon feleslegessé vált harmincéves tiszticímtárakat és a multszázadi egyetemi tankönyveket kegyes lélekkel beküldi a könyvtárnak...

A harmadik típus az értékes adományozó; ez a mi esetünk: midőn az adakozó határozott művelődési és tudományos célok megvalósítása érdekében nem egyszer egy ország vagy faj szellemi kincsének javát teszi a könyvtár polcaira, hogy közvetlen és élő kapcsolatot teremtsen két ország kultúrája között. Ezeknél az adományoknál nem kell minden esetben a sors véletlen kedvezését keresni, inkább ez a körülmény is szervesen beleilleszkedik az utolsó másfél évtized fejlődésébe. Ezúttal csak a legfontosabbakra terjeszkedünk ki, megjegyezve, hogy ezek mindegyike értékben is díszére válik az Egyetemi Könyvtárnak: a Carnegie Endowment for International Peace 1200 kötetből álló reprezentatív amerikai gyűjteménye, az Ente Nazionale „L'Italica“ firenzei egyesület 1045 kötetes olasz történelmi könyvekből, forráskiadványokból álló adománya, a francia kormány körülbelül 1500 kötetes ajándéka, az Isak Collijn által kezdeményezett reprezentatív svéd könyvtár majd 500 kötetben, továbbá a Nemzetek Szövetségének több ezer kötetre rúgó kiadványai s végül DAVID HUNTER MILLER amerikai diplomatának My diary at the conference of Paris című 22 kötetes munkája, mely a párizskörnyéki békék előkészítő tárgyalásainak páratlanul érdekes és magyar szempontból is nagyfontosságú gyorsírói feljegyzéseit tartalmazza. HUNTER MILLER munkája mindössze 40 példányban jelent meg s csupán négy sorozat került át belőle Európába.

A könyvanyag megnövekedése mellett ugyancsak a közönséggel való kapcsolat szorosabbá fűzése érdekében történt a könyvtár nyitvatartási idejének meghosszabbítása. Ennek következtében a nagyolvasóterem és a folyóiratosztály reggel 1/29-től este 8 óráig a közönség rendelkezésére áll. Az előcsarnokban felállított tárló-szekrények pedig az új beszerzések iránti érdeklődést kívánják kielégíteni és állandó kiállítással várják az olvasókat.

Hasonlóképpen a könyvtár igénybevételének fokozása volt az irányadó szempont a nagy olvasóterem könyvanyagának felfrisítése alkalmával is. Bár hasonló intézkedések természetesen régebben sem voltak ismeretlenek a könyvtári gyakorlatban, ez az intézkedés mégis újítást jelentett. Mert míg azelőtt csak nagyobb időközönként került sor az olvasótermi anyag modernizálására, az elmúlt években s jelenleg is a közönséget leginkább érdeklő és legáltalánosabban szükséges új beszerzéseknek az olvasó-

termi anyagba való beosztása a beszerzésekkel párhuzamosakká, tehát állandóan folyamatossá tétetett.

A könyvek hozzáférhetőségének növelése érdekében a katalógusok is revízió alá kerültek. Néhány új címjegyzékfajta került felállításra: az olvasóterem használatára háromszoros karton címjegyzék készült; hasonló címjegyzék állíttatott össze és tétetett a közönség részére hozzáférhetővé az anyagában felújított segédkönyvtárra vonatkozólag is. Nagymértékben elősegíti a közönség tájékozódását a földrajzi címjegyzék, melyet a betűrendes címjegyzékből fokozatosan kiemelve, a kölcsönosztályban bocsát a könyvtár olvasóinak rendelkezésére. Ezenkívül egy portrékatalógus fokozatos felállításáról is gondoskodás történt, amelyben minden, a könyvtár állományában levő könyvben található arckép külön kartonlapon van nyilvántartva. A helyrajzi katalógus — melyről később más vonatkozásban bővebben fogunk szólni — a beérkezés sorrendjében tájékoztat a könyvanyagról s a raktárrevízió szempontjából nélkülözhetetlenné vált.

Szintén a könyvek hozzáférhetőségén kívánt javítani a könyvtár, midőn 1931-től kezdődőleg az 1876-ban létesített szak-katalógusnak részletesebb felbontásához fogott, könnyebben használható alszakokra bontva a felduzzadt anyagot. Ez a munka karöltve jár az egész könyvanyagnak és a régi felvételeknek revíziójával is. A régi szakoknak alszakokra bontása természetesen símul a könyvtár egész anyagához s a XIX. század előtti gazdag könyvanyag szakozására megfelelőbb, mint az ahistorikus szemléletű decimális rendszer. S a közönség érdekeit azzal a nagyfontosságú előnnyel is szolgálta, hogy, nem idézve fel a raktári rendszer megváltozását, semmi zavart sem okozott a kiszolgálásban és a könyveket még rövid időre sem vonta el olvasóitól.

A fokozott kívánalmaknak természetesen csak úgy tudott eleget tenni az Egyetemi Könyvtár, hogy felszökkenő gyarapodását megfelelő keretek között helyezhette el. A helyszűke, minden régibb könyvtárépület réme, itt is hamarosan fellépett. Jellemző, hogy ennek a kérdésnek megoldására még egy 1914-es, háború előtti miniszteriális értekezlet új könyvtár építést tartotta szükségesnek! Ez természetesen az ábrándok világába tartozott, a fojtogató valóság azonban olcsóbb és igénytelenebb megoldást sürgetett. A könyvtár működéséről szóló évi jelentések állandóan a férőhely-kérdéssel foglalkoznak, mint legégetőbb,

megoldást kívánó problémával. Így az 1926/27. évről szóló jelentés arról számol be, hogy a könyvtár a helyszűke miatt új szerzeményeit kénytelen az ablakpárkányokon és a padlón elhelyezni. Több mint egy évtizeden át nagy munka folyik új férőhelyek előteremtésére. Az alagsorban és a második emeleten sor kerül minden nélkülözhető hely raktári célra való lefoglalására és beállványoztatására: ilyen módon mintegy 140.000 kötet talál ha nem is végleges, de mindenesetre megnyugtató elhelyezést. Midőn ezek a munkálatok befejeződtek, 1935-ben megkezdődött a régi, helypazarló vas- és faállványok korszerű átépítése, amivel nemcsak minőségi előnyökhöz jutott a könyvtár, hanem a tér okos kihasználásával készült modern vasállványok hosszú időre megoldják a férőhely problémáját is.

Miután adva voltak az átalakítási munkálatok technikai előfeltételei,¹ a könyvtár igazgatójának elgondolásai szerint megindultak az átállványozási munkálatok s ha ezeket a szerencsés véletlen hamaros befejezésre segítené, a jelenlegi 750.000 kötet férőhely 1942-re 1,500.000 kötetre emelkednék s mintegy 60—70 évre meghosszabbítaná az épület jelenlegi keretek közti használhatóságát. A szakkörök előtt jólismert VAJDA—SCHLICK-rendszerű vasállványokat a Ganz r.-t szállította és szerelte fel. A padlózatot gumi vagy linoleum fedi, ahol pedig a magasra méretezett régi helyiségeket három könyvtári etagera kellett osztani, a fényt áteresztő üvegbetonból áll. A falak olajmázolása nemcsak tisztaság, hanem tárgyilagosság szempontjából is illik a vas-üvegbeton-linoleum anyagában rejlő összhanghoz.

Az olvasót jobban érdekli, ha nem teremszámokban, hanem folyóméterben adom meg az 1935-től máig felszerelt állványzatot: kerekszámban 6730 folyóméter az újonnan beépített Vajda—Schlick-rendszerű állványok hossza, amiken megközelítően 235.000 kötet nyerhetett elhelyezést.² Ennek a 6730 folyóméternek költsége — szintén megközelítő pontossággal — 94.000 P volt s így egy folyóméter mintegy 14 P-be került, egy kötetre tehát 40 fillér költség jutott. Ez csupán a vasállványok anyag- és felszere-

¹ A megoldást kívánó előmunkálatokra jellemző, hogy a villanyvilágítás bevezetése a raktárakba szintén ezekre az időkre maradt, amint erről az 1928/29. évi könyvtári jelentés beszámol.

² Folyóméterenként 35 kötetet számítottam, mint átlagot. Tapasztalunk szerint az Egyetemi Könyvtár könyvanyagának ez felel meg legjobban.

lési ára, nincs benne a kőművesmunka, villanyszerelési költségek, gumipadló, üvegbeton, stb. Ezek a munkák ugyanis helyenként változhatnak, egyrésztük házilag elvégezhető s így nem tekinthetők jellemzőknek. De a folyóméter átlagárral is vigyáznunk kell, mert ez nem kismértékben annak függvénye, hogy milyen sűrűn vagy ritkán helyezzük el az egyes polcokat aszerint, hogy kisebb vagy nagyobb alakú könyvek raktározására van szükségünk.

A raktárak átalakításával kapcsolatban egyéb problémák is megoldást nyertek. A könyvkölcsönző osztálynak az emeletről a földszintre helyezésével s korszerű kézirat- és ősnymtatvány raktárterem megépítésével két hivatali helyiség felszabadult s így lehetővé vált az egyetemi tanárok részére külön dolgozóhelyiség berendezése, mely nyolc asztallal, telefonnal, a raktárba szolgáló elektromos fényjelzőkészülékkel nyugalmat és kényelmet biztosított a dolgozó professzorok számára. Az elmúlt másfél év háborús feszültsége szükségessé tette egy korszerű óvóhely felszerelését is, ami idejében megtörtént. Jelenleg az épület tűzbiztonságának megoldása szerepel műsoron s megkezdődtek az egész padlásteret beborító vasbetonfödém műszaki munkálatai.

Mint már említettem, a könyvkölcsönző osztály az első emeletről a földszintre helyeztetett le. Itt 30 ülőhellyel bíró, a régi-nél nagyobb, világosabb helyiséget nyert a könyvtár, mely a folyóiratosztály egy sötét raktárrészből és a hozzácsatlakozó, eddig felhasználatlan folyosóból alakult. Ennek a megoldásnak a közönség szempontjából az is előnye, hogy az előcsarnokból közvetlen bejáratral bír; a hivatali munka szempontjából pedig az a jelentősége, hogy a könyvkölcsönző közönség a tisztviselők munkahelyétől teljesen elkülönül. Igaz ugyan, hogy a lehelyezés által megszűnt a könyvkölcsönzési osztály közvetlen kapcsolata a raktárakkal, de technikai berendezéssel közvetlen kapcsolat létesült a könyvkölcsönzési osztály és a raktárak, valamint a hivatali helyiségek között. Minden raktári emeleten és a hivatali helyiségben is állomással bíró csőposta, minden könyvtári etage-on megálló, két egymással párhuzamosan működő könyvlift, az egész raktáron végighúzódo telefonösszeköttetés biztosítja a feladott térbeli kapcsolatot. A könyvkölcsönzőosztályban „végállomással“ bíró csőposta futárja pillanatok alatt a megfelelő raktárrészbe szállítja a kérélapot s az elektromos lift hasonló gyorsasággal viszi le a kölcsönzőhelyiségbe a könyveket.

Esetleges, nem várt zavar esetén telefon útján bármelyik raktárban szolgálatot teljesítő altiszttel érintkezésbe lehet lépni.

Mindezekkel az újításokkal sikerült elérni, hogy a közönség kiszolgálása a könyvkölcsönzést vezető tisztviselő legteljesebb ellenőrzése alá került: a közönség az eddigi gyakorlattól eltérőleg nem az altisztekkel, hanem a könyvkölcsönzést vezető tisztviselővel jutott közvetlen kapcsolatba. Neki adja át a kívánatlapokat, melyekre a tisztviselő mind az átadás, mind a raktárból való visszaérkezés időpontját órabélyegzővel rávezeti. Ilyen módon egyrészt sikerült elérni azt, hogy nem hevernek elintézetlenül a kívánatlapok, másrészt a tisztviselői ellenőrzés lehetősége a könyvek kikeresését meggyorsította. Egy-egy könyv kikeresésének *átlagos* ideje 3—5 perc között ingadozik, csupán egy-két kivételes esetben éri el a tíz percet, vagy negyedórát. De nemcsak a vezető tisztviselő ellenőrzése, hanem a technikai berendezés előnyös lelki hatása is közreműködött a munkatempó meggyorsulásában; a gépezet pontos és gyors működése iramát rákényszerítette az azt kiszolgálókra, ember és gép egymást segítve dolgozik a közönség érdekében.

Mindezen újításokkal és intézkedésekkel sikerült az eddig elsikkadt egyéni felelősséget a könyvkölcsönzésben is érvényre juttatni. Az egyéni felelősségre pedig a könyvtári munkánál azért van nagy szükség, mert a sok egymásba kapcsolódó részmunka ezt a felelősségérzést lecsökkenti, a munkát kollektívvá teszi.

Az egyéni felelősség gondolata a könyvtári munka más területén is kifejezésre jutott s az elvi kapcsolat révén most térünk rá erre. A könyv útja a könyvtáron belül régebben „névtelen“ volt, nem volt felelős senki, vagy ha úgy tetszik, mindenki: de a valóság az volt, hogy a könyv életadatai mögött nem állt az egyén hitelesítő jóváhagyása. 1930 óta azonban egy ilyen beosztású cédula kíséri minden egyes könyvet:

Szerző :	Naplózás :
Cím :	Szakozás :
	Számozás :
Kéri :	Címfelvétel :
Rendelés előtt :	Revízió :
Megrendelhető :	Kötés :
Beérkezés után :	Raktár :
Bélyegzés :	

Ez a kísérő cédula, az ú. n. pedigré végigkíséri a könyvet könyvtárba érkezésétől az elraktározásig. Rögzíti azok nevét, akik dolgoztak vele, s azt az időpontot, midőn kézbevették és továbbadták. E kísérő cédulák bevezetése nyújtott egyébként lehetőséget a már említett helyrajzi katalógus felállítására is: hátlapjukon ott olvasható a hozzájuk tartozó könyv átütéssel készült felvétele.

Így lett az egyéni felelősség gondolata az egész könyvtári munka irányítójává: immár nem lehet megbújni a névtelenség kényelmes, de felelőtlen homályában. A beszerzés és katalógizálás minden mozzanata, a könyvkiadás és a raktári munka egyaránt a felelősség fényében történik. Közönség szolgálata és egyéni felelősség elve: nem nehéz köztük a kapcsolatot felismerni. Az Egyetemi Könyvtár utolsó másfél évtizedének munkáját ez a két, egymást feltételező gondolat irányította s vezeti majd a jövőben is, mert hagyományt és modernséget így tud teremő összefogásban egyesíteni.

HARASZTHY GYULA.